

פורים: האם יש מצווה להשתכר בפורים

בס"ד

פתיחה

בניגוד לחודש אב בו יש עניין למעט בשמחה בגלל חורבן הבית שאירע בו, בחודש אדר יש מצווה לשמוח ביותר (תענית כט ע"א), בפשטות הטעם שיש להרבות בשמחה דווקא בחודש זה הוא, שבחודש זה נעשו ניסים. אך עדיין יש בכך קושי, שהרי גם בחודשים נוספים התרחשו ניסים, אז למה דווקא חודש אדר מוגדר כחודש שמח?

א. רש"י (ד"ה משנכנס) מסביר, שאדר נחשב חודש שמח, מכיוון שאירעו בחודש זה ניסים 'פורים ופסח'. מסביר **השאלת יעבץ** (ב, פה) שמכיוון שבחודש אדר התחילה שרשרת של ניסים (גם אם לא באופן רציף מבחינה היסטורית) שהמשיכה לחודש ניסן, יש להרבות בו בשמחה יותר מבשאר חודשים, ובלשונו:

"שאלת עוד מה הזקיק רש"י שם בגמרא משנכנס אדר. לפרש ימי ניסים היו פורים ופסח. פשוט שהוצרך לכך משום דאי משום פורים לבדו, אם כן לימא נמי (= גם) ניסן וכסלו אלא על כורחך משום שהתחילו ימי ניסים רצופים ותכופים זה לזה."

ב. כיוון שונה מופיע **בשפת אמת** בחידושי על הש"ס (שם). לדבריו הסיבה שיש להרבות בשמחה בחודש אדר היא, שבאדר עם ישראל היה תורם את התרומה באמצעותה היו קונים קרבנות לשנה החדשה שהחלה בניסן (מחצית השקל). כאשר עם ישראל התנדב הייתה שמחה גדולה, ולכן דווקא משנכנס אדר מרביתם בשמחה (ועיין בספר המצוות לרמב"ם מצווה קעא).

בעקבות חג הפורים נעסוק בהלכותיו, ובשאלות: האם יש מצווה להשתכר בפורים, ואם כן, כמה יש לשתות כדי לצאת ידי חובה.

רצח בסעודת פורים

הגמרא במסכת מגילה (ז ע"ב) מביאה את דבריו של רבא הפוסק, 'שמחייב איניש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', כלומר שצריך לשתות בפורים, עד שהשותה לא יבחין בין ארור המן לברוך מרדכי. מיד לאחר דברי רבא, הגמרא מביאה סיפור על ר' זירא ורבה שחגגו ביחד את סעודת פורים - סעודה שנגמרה ברצח של רבי זירא על ידי רבא.

כפי שממשיכה הגמרא ומספרת, לאחר מכן החזיר רבה את ר' זירא לחיים בתפילתו. בפורים הבא, שוב הזמין רבה את ר' זירא לסעודה, אבל הפעם הוא סירב, מכיוון שלא כל שעה ושעה מתרחש נס, ואם הוא ישחט אותו עוד פעם, לא בטוח שהפעם יצליח להחזיר אותו לחיים, ובלשונו הגמרא:

"אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי (= ביחד), איבסום (= השתכר רבה), קם ושחטיה לרבי זירא. למחר בעי רחמי ואחיה (= כאשר הוא התפקח מהיין, ביקש עליו רחמים והוא חזר לחיים). לשנה הבאה אמר ליה (= רבה לר' זירא): ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי (= בוא אלי ונעשה את סעודת פורים ביחד)! אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא (= לא כל שעה ושעה מתרחש נס)."

האם רבה באמת רצח את ר' זירא? מצינו כמה פרשנויות:

א. מפשט דברי הגמרא משמע, שהוא אכן רצח אותו וכך עולה מדברי **החתם סופר** (או"ח א, קפה). החתם סופר הסביר, שלמרות שבדרך כלל צדיקים לא שוחטים אחד את השני, אצל רבה בעקבות השתייה זה אפשרי, מכיוון שרבה נולד במזל מאדים, וכפי שאומרת הגמרא במסכת שבת (קנ ע"א) - אנשים הנוולדים במזל מאדים מועדים לשפוך דמים (לכן עדיף שיהיו שוחטים או מוהלים).

ב. **המהרש"א** (שם) סירב לקבל שני דברים בפרשנות החתם סופר: קודם כל, לא ייתכן לפרש שרבה באמת רצח את ר' זירא, וכי הוא שופך דמים?! וגם אם הגמרא אומרת שמי שנולד במזל מאדים מועד לשפוך דמים, אין הכוונה שהוא מוכרח לעשות כך, אלא שיש לו נטייה לשפיכות דם, נטייה עליה אפשר להתגבר (כפי שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים).

הנקודה השנייה שהמהרש"א חלק היא, שלפי שיטתו ר' זירא לא ממש מת ורבה החזיר אותו לחיים, אלא שהוא רק חלה מאוד בעקבות כך שרבה גרם לו לשתות כל כך הרבה יין, עד שכמעט ניזוק ומת מרוב שתיה, ורבה התפלל עליו שיתרפא (בדומה לכך כתב המאירי, שרבה רק מעך את ר' זירא ולא ממש הרג אותו), ובלשונו:

"קם רבה שחטיה לרבי זירא: דבר תמוה הוא לפרשו כפשוטו, ונראה דרוצה לומר כעין שחטיה, דכפאו לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות, ולכך נקטיה בלשון שחטיה דשתיית היין נקרא על שם הגרון מקום שחטיה, וקאמרי (= ואמרו) דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה, עד שנתרפא וחי."

ג. **הרבי מליובאוויטש** (שיחות פורים תשמ"ד) פירש שהגמרא מדברת על דרך הסוד. לשיטתו 'יין' הכוונה לסודות התורה, ורבה גילה לר' זירא דברים נעלים כל כך, שגרמו לנשמתו להתנתק מהגוף. כאשר רבי זירא נטה למות, זה לא היה בגלל שתיית יין גשמי, אלא מרוב שתייה רוחנית, בגלל גילוי רב מדי של 'יין התורה', הגיע רבי זירא 'לכלות הנפש' - דרגה בה מתנתקת הנשמה מהגוף.

כאשר רבה הזמין אותו שנה הבאה שוב לחגוג את מסיבת פורים ביחד, כוונתו הייתה לפעול בו שוב את אותו העילוי הרוחני עד 'ללות הנפש'. על כך השיב לו רבי זירא, "לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא". רבי זירא אמנם רצה להתעלות לדרגה של 'כלות הנפש', אבל מכיוון שתכלית כוונת בריאת האדם היא לעבוד את ה' כנשמה בגוף, חשש ר' זירא שאחרי שהוא יגיע 'לכלות הנפש', הנשמה שלו לא תרצה לרדת חזרה ולהתלבש בגוף, ואולי בפעם הזה רבה לא יצליח לחולל נס ולהחזיר אותה חזרה.

מחלוקת הראשונים

אם כן כפי שראינו, לאחר שהגמרא מביאה את המימרא של רבא שצריך לשתות עד דלא ידע, היא מביאה את הסיפור על רבה ששחט את ר' זירא. מה היחס בין דברי רבא שפוסק שצריך אדם להשתכר עד דלא ידע, לבין סיפור הרצח ממנו עולה שלפי הפשט השכרות מביאה דברים רעים? נאמרו מספר שיטות בראשונים:

א. **רבינו אפרים** (ר"ג ג ע"ב ד"ה מחייב) ו**המאירי** (ד"ה חייב) פירשו, שהגמרא מביאה את סיפור הרצח לאחר המימרא של רבא, כדי להורות שאין הלכה כמותו, והשתייה והשכרות עלולים להביא לדברים שליליים, ומשום כך אין להשתכר בפורים, ובלשונו המאירי:

"חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומכל מקום אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם והודאה על הנסים שעשה לנו, ומה שאמר כאן עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כבר פירשו קצת גאונים שממה שהזכיר אחריו קם רבא שחטיה לרבי זירא נדחו כל אותם הדברים."

ב. שיטה ממוצעת מובאת ב**אבודרהם**, בשם **ספר המנהגות** (הל' פורים). הם הסכימו שהסיפור בא לשלול את דעת רבא עד דלא ידע, אבל לא באופן גורם וכמו שסבר המאירי. הם טענו שהסיפור בא ללמד שצריך לשתות בפורים, אבל לא לשתות יותר מדיי וכפי שעשה רבה, אלא שתייה ממוצעת¹. מה הכוונה שתייה ממוצעת? הראשונים הביאו מספר דוגמאות לשתיה כזאת:

1. בעבר היו נוהגים לשיר פיוט, שחלק מהשורות היו מסתיימות 'בברוך מרדכי' וחלקן 'בארור המן'. לשיטתם צריך לשתות ברמה שגורמת לכך, שלעיתים האדם יתבלבל בין השורות, ובמקום לסיים את השורה בארור המן, הוא יסיים בברוך מרדכי. כדי להגיע למצב כזה, צריך לשתות (שלא כדעת רבינו אפרים), אך לא בכמות כזו שלגמרי יאבד את הדעת (כדעת הרי"ף).

2. דוגמא נוספת לשכרות במצב בינוני מביא **רבינו ירוחם**. גם הגימטריה של 'ארור המן' וגם הגימטריה של 'ברוך מרדכי', שוות חמש מאות ושניים. אם אדם מגיע לרמה כזאת שהוא לא יכול לחשב את אותה הגימטריה, פוסק רבינו ירוחם שסימן שהוא שותה מספיק, ויצא ידי חובת שתיית יין בפורים, וכך כתב **הרמ"א**.

"הגה (= רמ"א): ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו ויישן, ומתוך שיין אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. (מהרי"ל). ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים."

ג. דעה שלישית והמחמירה ביותר, מופיעה בדברי **הרי"ף** (ג ע"ב) ו**הרא"ש** (א, ח) לעומת זאת פסקו כדעת רבא, שצריך להשתכר עד דלא ידע, והשמיטו את הסיפור על רבה ור' זירא, וכך פסק גם **השולחן ערוך** (תרצה, ב): "חייב אינו לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".

כמובן שגם השיטה הזאת מודה, שאם אדם יודע שכאשר הוא ישתכר ייתכן ולא יוכל לשלוט על עצמו, ידבר לשון הרע, ייפגע באנשים, ברכוש וכדומה, אסור לו להשתכר, אבל מכל מקום כאשר אין זה המצב - יש לשתות עד דלא ידע. מדוע הם בחרו לפסוק כרבא, למרות שמשמע מהסיפור שהגמרא לא פסקה כמותו? אפשר להביא לכך מספר הסברים:

1. אפשר שהסיבה לכך היא, שבאופן כללי מדור מסויים באמוראים, פוסקים תמיד כדברי האמורא המאוחר יותר בסדר הדורות. רבה שרצח בסיפור את רבי זירא חי בדור השלישי, רבא לעומת זאת חי רק בדור הרביעי לאמוראי בבל - משום כך הלכה כמותו. לפי פירוש זה הסיפור אכן סותר את דברי רבא, אבל למרות זאת הלכה כמותו.

2. **הפרי חדש** (תרצה, ב) ביאר, שאדרבה, מלשון הסיפור משמע שהלכה כרבא והסיפור הוא סיוע לשיטתו, כיצד? ראשית, הרי רבה הזמין את ר' זירא לשתות שוב, משמע שהוא לא ראה פגם במה שהיה.

כמו כן, למרות שרבי זירא סירב לשתות שוב עם רבה, הוא לא נימק את הסירוב במילים 'אתה רואה שאסור לשתות הרבה בפורים, מכיוון שזה עלול להביא לאסון', אלא ענה לו שלא כל שעה ושעה מתרחש נס, משמע שגם הוא סבר שמעיקר הדין יש לשתות עד לא ידע, אלא שסירב לשתות שוב דווקא עם רבה בגלל ניסיון העבר.

3. אפשרות נוספת ליישב את פסק הרי"ף והרמב"ם מצינו בדברי **החתם סופר** (שם), על פי שיטתו שראינו לעיל. הוא טען, שרק אנשים כמו רבה שמזלם מזל מאדים (מזל הגורם לאנשים הנולדים בו להיות מועדים לשפוך דמים) אסורים בשתייה בפורים, כי יש סכנה שיפגעו באנשים וכפי שאכן קרה. אבל רוב העולם שלא נולדו במזל מאדים, יכולים לשתות בפורים ללא כל חשש.

מה צריך לשתות

אם כן, לאחר שראינו את השיטות השונות בשאלה כמה יש לשתות, יש לברר האם לסוברים שיש חובה לשתות צריך לשתות דווקא יין או שאפשר לשתות גם את שאר המשקאות המשכרים. למעשה כתבו האחרונים שמחלוקת זו תלויה בשאלה מדוע בכלל צריך לשתות יין בפורים, הרי כבר בתנ"ך ממספר מקומות היין נחשב דבר מגונה שהשפעותיו רעות:

א. **האבודרהם** פירש (פורים, ד"ה ואמר), שחז"ל תיקנו לשתות יין בפורים זכר לכך שהנס סבב סביב יין: בזכות היין שאחשוורוש שתה במשתה, הוא ציווה להביא את ושותי והרג אותה. כך התמנתה אסתר למלכה, וכן בזכות המשתה שעשתה לאחשוורוש והמן, הצליחה להפיל את המן. לפי פירוש זה ייתכן שצריך לשתות דווקא יין, כי דווקא בו יש זכר לנס המגילה, ובלשון האבודרהם: "ואם תאמר האיך חייבו חכמים להשתכר בפורים והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות כמו נח ולוט. ויש לומר מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו על ידי משתה, כי בתחלה נטרדה ושותי מן המלכות על ידי משתה היין ובאה אסתר תחתיה, וכן ענין המן ומפלתו על ידי משתה היין היה."

ב. **המהר"ל** (אור חדש ג, ז ד"ה הפיל) הביא טעם אחר. כידוע, שם ה' לא נזכר בפירוש במגילה, המפרשים הסבירו בטעם הדבר, שהמטרה להראות שהקב"ה מנהל את העולם בצורה טבעית, וגם אם אין ניסים גלויים שחותמו של הקב"ה ניכר בהם, עדיין הוא מנהל את העולם מאחורי הקלעים ומציל ומשגיח על עם ישראל.

המהר"ל טען, שמטרת השתייה היא להגיע למצב שבו האדם מאבד את הדעת והשליטה. בזכות איבוד הדעת, אדם מגיע למצב שהוא חסר אונים וצריך לפנות אל הקב"ה, ולהכיר ביתר קלות שהוא מנהל את העולם. לפי הגישה הזאת נראה, שאין עניין לשתות דווקא יין, וכל שתייה שתגרום לסחרור, יוצאים בה ידי חובה וכך עולה **מהשולחן ערוך** (תרצה).

פורים שמח! קח לקרוא בשולחן הפורים, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ כדבריהם פסקו להכה גם **המהרי"ל** (מנהגים פורים, י) **הפרי מגדים** (משב"ס ס"ק ב), **המשנה ברורה** (תרצה, ס"ק ה) ועוד.

² מצאת טעות/נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com